

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

Центр українських студій та краєзнавства

імені академіка П. Т. Тронька

## ХІІІ–ХІV Луньовські читання

### Випуск 8

Матеріали науково-практичних семінарів

9 грудня 2022 року, 5 травня 2023 року, м. Харків

Харків – 2025

**Рецензенти:**

Сошнікова О. М. — кандидат філософських наук, заступник директора з наукової роботи КЗ «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова» Харківської обласної ради  
Хіріна Г. О. — кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та філософії Національного фармацевтичного університету  
Шрамко І. Б. — кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології, директор Музею археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

**Редакційна колегія:** С. І. Посохов (редактор), Н. С. Вербук, О. І. Вовк, О. Й. Денисенко, В. Ю. Іващенко, С. М. Куделко, П. П. Луньов, С. Д. Литовченко, О. Г. Павлова (відповідальний редактор), О. М. Янкул.

На обкладинці використано портрет А. Ф. Луньова (авт. Н. С. Вербук)

При оформленні шмуктитулів використані твори Н. С. Вербук

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради  
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна  
(протокол № 28 від 27 жовтня 2025 р.)*

**XIII–XIV Луньовські читання. Випуск 8.** Матеріали науково-практичних семінарів 9 грудня Л 84 2022 року, 5 травня 2023 року / Уклад. О. Г. Павлова. Харків : ФОП Бровін О. В., 2025. 136 с.  
ISBN 978-617-8587-35-2

Зміст збірника складають матеріали доповідей, представлених на Всеукраїнських наукових конференціях «XIII Луньовські читання: Музей в освітньому процесі: до 50-річчя заснування Музею історії ХНУ імені В. Н. Каразіна», які відбулися 9 грудня 2022 р. та «XIV Луньовські читання: Проблеми охорони та збереження музейних пам'яток в період воєнних дій та інших надзвичайних ситуацій: історія та сьогодення», які проходили 5 травня 2023 р. на історичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна. Значна увага приділена проблемам охорони та збереження музейних пам'яток в умовах воєнного стану.

Збірник призначений для музеєзнавців, мистецтвознавців, пам'яткознавців, викладачів вищих та середніх навчальних закладів, краєзнавців, всіх, хто цікавиться історією та теорією музейної справи.

**УДК 069.1:378.4(477.54-25)«363/364»(063)**

ISBN 978-966-285-114-4 (Вип. 1, 2014)  
ISBN 978-966-285-292-9 (Вип. 2, 2016)  
ISBN 978-966-285-389-6 (Вип. 3, 2017)  
ISBN 978-966-285-474-9 (Вип. 4, 2018)  
ISBN 978-966-285-674-3 (Вип. 5, 2020)  
ISBN 978-966-285-747-4 (Вип. 6, 2022)  
ISBN 978-617-8238-17-9 (Вип. 7, 2022)

ISBN 978-617-8587-35-2 (Вип. 8, 2025)

© Харківський національний  
університет імені В. Н. Каразіна, 2025  
© Автори, О. Г. Павлова, 2025  
© Проценко М. В., макет обкладинки, 2025

## **Просвітницька діяльність музейних та інших освітньо-культурних закладів в екстремальних умовах: історія, досвід, інновації**

|                                                                                                                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Безрукова Т. М.</b> Під крилом у лелеки: З досвіду роботи краєзнавчих гуртків КЗ «ЦДЮТ» Південної міської ради та КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради в період воєнних дій ..... | 94  |
| <b>Мельничук Л. Г.</b> Поліський орнамент. Традиції та сучасність в реаліях профільної школи образотворчого мистецтва Рівненського палацу дітей та молоді .....                                                         | 101 |
| <b>Пономарьова Л. Є.</b> Олександр Корнійович Симонов (1875–1957) .....                                                                                                                                                 | 108 |

## **Спогади, рецензії**

|                                                                                                                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Денисенко О. Й.</b> Спогади Ольги Денисенко до 80-річчя від дня народження Тетяни Юхимівни Прокатової .....                                                        | 121 |
| <b>Вовк О. І.</b> Присвячується 370-річчю Харкова. Рецензія на збірники наукових статей: Культурна спадщина Слобожанщини. Число 55 і 56 (Харків : Курсор, 2024) ..... | 123 |
| <b>Премія імені А. Ф. Луньова 2022 р., 2023 р.</b> .....                                                                                                              | 128 |
| <b>Список скорочень</b> .....                                                                                                                                         | 130 |
| <b>Відомості про авторів</b> .....                                                                                                                                    | 131 |
| <b>Список творів Н. Вербук, використаних при оформленні іммуцтитулів</b> .....                                                                                        | 131 |

Зараз ми, її друзі, картаємо себе за те, що не все зробили, що могли, не встигли, недодали. Так, на жаль, буває завжди, коли людина відходить у засвіти, і ти ніколи її не побачиш і не почуєш. Вибачте і простіть нас, Тетяно Юхимівно, і хай вам у тому, іншому світі, буде добре і затишно.

*О. І. Вовк*

**Присвячується 370-річчю Харкова.  
Рецензія на збірники наукових статей:  
Культурна спадщина Слобожанщини. Число 55 і 56  
(Харків: Курсор, 2024).**

Здійснено огляд двох нових випусків збірника наукових статей «Культурна спадщина Слобожанщини» (Число 55 і 56), вихід яких приурочений до 370-річчя міста Харків. Проаналізовано структуру видань, тематичне розмаїття статей та їх авторський склад. Відзначено краєзнавчу та пам'яткознавчу значущість оприлюднених матеріалів.

**Ключові слова:** рецензія, краєзнавство, пам'яткознавство, культурна спадщина, Харків.

У 2024 році побачили світ два чергових випуски збірника статей «Культурна спадщина Слобожанщини». Випуски ці до певної міри стали ювілейними, оскільки вказаний цикл був започаткований 2004 року: спершу як майданчик оприлюднення науково-популярних, а з часом — і наукових розвідок краєзнавців і пам'яткознавців Харківщини і Слобожанщини.

Традиційно збірники вийшли під егідою Департаменту культури і туризму Харківської обласної державної (військової) адміністрації та ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини». У їх підготовці також взяли участь ОКЗ «Харківський художній музей», Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Етнографічний музей «Слобожанські скарби» імені Г. Хоткевича Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

До збірників увійшли доповіді, виголошені під час XVIII Міжнародної наукової конференції «Слобожанські читання», що відбулася у квітні 2024 р. і була приурочена до Міжнародного дня пам'яток і визначних місць, Дню пам'яток історії та культури, і була присвячена 370-річчю міста Харкова. З нагоди ювілею на початку обох випусків збірника був розміщений присвятний текст: «Нашому улюбленому місту Харків 370 років. Харків — історичний центр Слобожанщини, великий індустріальний, науковий та культурний центр країни. Харків — місто з багатою історією. І сьогодні у роки воєнного лихоліття не вперше у своїй історії переживає важкі часи. Але ми знаємо, що Харків — незламний, він вистійть, переможе усі виклики долі і відродиться».

Випуски збірника «Культурна спадщина Слобожанщини» традиційно виходять в серіях. Так, статті, оприлюднені у числі 55, об'єднані тематичними напрямками «Охорона культурної спадщини. Слобожанщина в умовах війни. Зруйнована спадщина» і «Видатні співвітчизники і їх внесок в історію краю»; у числі 56 — «Історичне краєзнавство» і «Культура і мистецтво». Означені напрямки одночасно виступають рубриками збірників.

Число 55 відкривається статтею професора кафедри історіографії, джерелознавства та археології, директора Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна, голови Харківського відділення Національної спілки краєзнавців України С. М. Куделка. У розвідці «370 років Харкову: здобутки краєзнавства і завдання на майбутнє» він окреслив історію краєзнавчих досліджень у регіоні з основною увагою на період Незалежності України, визначив їх актуальні тенденції та перспективи розвитку.

Авторами статей з рубрики «Охорона культурної спадщини. Слобожанщина в умовах війни. Зруйнована спадщина» виступили фахові архітектори: представники реставрації та реконструкції архітектурних об'єктів ХНУМГ імені О. М. Бекетова: завідувач кафедри, професор, член ICOMOS К. Т. Черкасова, старший викладач В. О. Прилуцький; аспірантка О. В. Чаговець; співробітники Науково-дослідного і проєктного інституту цивільного будівництва «СХІДБУДПРОЕКТ»: голова наглядової ради, академік, член ICOMOS В. О. Хесін і старший науковий співробітник, завідувач архівного відділу В. М. Ряполов; кандидат архітектури, доцент, член Національної

спілки художників України І. І. Селищева. У своїх статтях вони в історичному контексті описали процеси руйнування та відновлення пам'яток архітектури у Харкові та інших європейських містах (Варшава та ін.), висвітлили перспективні та дискусійні аспекти відновлення об'єктів нерухомої спадщини сучасного Харкова.

У рубриці «Видатні співвітчизники і їх внесок в історію краю» зі статтями виступили як відомі харківські краєзнавці (Л. І. Водолаженко, Д. К. Милославський, Л. В. Раєнко, В. О. Черноморець, А. А. Шепель, М. Я. Приз, Л. Є. Пономарьова та ін.), так і більш молоді дослідники (О. М. Янкул, М. В. Проценко та ін.). У їхніх публікаціях розкриті маловідомі сторінки життєвого шляху і діяльності багатьох видатних співвітчизників: піаністки і педагога В. К. Стешенко-Куфтіної; заслуженого журналіста України, головного редактора обласної газети «Слобідський край» Є. І. Каулька; доктора технічних наук, професора, викладача УЗПІ та ХПІ Л. В. Акімова; фундатора Харківського товариства велосипедистів-любителів М.-С. М. Габеля; заслуженого архітектора України, професора ХІБІ С. М. Петрова; доктора історичних наук, професора, декана історичного факультету, першого голови Харківського обласного відділення УТОПІК А. Г. Слюсарського; доктора медичних наук, професора, підпільника-антифашиста О. І. Мещанінова та багатьох інших.

У числі 56 в рубриці «Історичне краєзнавство» представлено вісім статей. Провідний науковий співробітник відділу пам'яток історії ОКЗ «ХНМЦОКС» С. А. Бахтіна дослідила земські школи Вовчанського повіту початку ХХ століття як культурну спадщину громадсько-політичного діяча і мецената В. Г. Колокольцова. Наведені у статті описи і фотографії цих пам'яток тим більш цінні, бо сьогодні, коли Вовчанщина стала ареною жорстоких боїв російсько-української війни, її історико-культурна спадщина нещадно руйнується. Старший науковий співробітник Лебединського міського краєзнавчого музею (Сумська обл.) С. О. Бражніченко приділила увагу історії млинарства на Лебединщині. Директор Зачепилівського ліцею Ю. І. Буланов висвітлив історію розвитку та становлення очолюваного ним навчального закладу від заснування до сьогодення. Аспірант ХНПУ імені Г. С. Сковороди О. М. Обченко окреслив процес розвитку архітектури міста Зміїв наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Очільніці та співробіт-

ниці музейних та архівних підрозділів ХНМУ Ж. М. Перцева, О. В. Семененко та О. Ю. Виноградова зробили огляд харківських діячів медицини, чий імена увічнені на карті міста. Директор Зміївського краєзнавчого музею М. І. Саяний презентував історико-біографічний огляд, де згадав краян-борців за українську державність початку ХХ століття. Начальниця відділу етнографії Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна Г. М. Шпорт розглянула трудову діяльність В. І. Ломакіна у Харківському землеробському училищі (1885–1906 роки) в контексті розвитку вітчизняного раціонального бджільництва. Молодша наукова співробітниця Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» (Черкаська обл.) Т. М. Шульженко схарактеризувала результати археологічних досліджень на Чигиринщині, здійснених співробітниками цього заповідника.

У другій рубриці «Культура і мистецтво» представлено десять різножанрових статей. Серед них мають місце мистецтвознавчі розвідки: так, наукова співробітниця НІКЗ «Чигирин» А. П. Єфремцева проаналізувала виставку скульптур В. Б. Дахівника «Три мелодії»; провідний науковий співробітник відділу пам'яток історії ОКЗ «ХНМЦОКС» В. Д. Путятін розглянув українські мотиви у творчості харківського вітражиста Г. І. Мироненка. Присутні також статті проблемно-історичного характеру. Наприклад, головний бібліограф ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна Ю. Ю. Полякова розкрила візію харківських музичних критиків на гастролі видатного оперного співака І. О. Алчевського). Оприлюднені статті історико-біографічного характеру. Зокрема, Почесний член національної спілки краєзнавців України та Всеукраїнської організації «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка А. П. Столярова розглянула питання взаємозв'язків Т. Г. Шевченка з Харківщиною. Доктор мистецтвознавства, професор ХНУМГ імені О. М. Бекетова О. В. Шило підготував статтю до 100-річчя архітектора-художника С. М. Петрова. Очільниця краєзнавчого музею при Зачепилівській публічній бібліотеці Н. І. Халаїм присвятила свою статтю місцевій майстрині-коровайниці Л. В. Рудь. Привертає окрему увагу стаття мовознавця-діалектолога, кандидата філологічних наук, доцента ХНУ імені В. Н. Каразіна А. А. Сагаровського, який дослідив фразеологію центральнословобанських говірок. Розділ містить також публікації мемуарного характеру («Мій

театрально-концертний Харків» кандидата біологічних наук, доцента ХНПУ імені Г. С. Сковороди С. М. Ємельяненко; «Книги у моєму житті» краєзнавиці, онуки філософа і психолога М. Я. Грота Г. С. Крахмальнової; «Пам'яті вчителя і друга Муромцева Ігоря Вікторовича», написану уже згаданим вище А. А. Сагаровським).

Обидва випуски збірника «Культурна спадщина Слобожанщини» добре ілюстровані: у числі 55 опубліковано 161 рисунок, у числі 56 — 131 рисунок. Це видається важливим не лише з точки зору збільшення наочності текстової інформації, а насамперед — як форма фіксації зображальних та речових історичних джерел, пам'яток історії та культури, які в умовах війни знаходяться під загрозою пошкодження або знищення. Також варто констатувати, що статті збірника не тільки традиційно містять чималу кількість цікавих і маловідомих фактів краєзнавчого характеру, але і ставлять важливі питання перспективного післявоєнного розвитку нашого краю.

Всі вищезначені обставини дозволяють говорити про те, що чергові випуски збірника наукових статей «Культурна спадщина Слобожанщини» являють собою помітне явище краєзнавчої бібліографії Харківщини, розширюють і збагачують наші знання про історію і культуру цього цікавого і самобутнього регіону України.

***Vovk O. I. Dedicated to the 370th anniversary of Kharkiv. Review of collections of scientific articles: Cultural heritage of Slobozhanshchyna. Issue 55 and 56 (Kharkiv: Cursor, 2024).***

A review of two new issues of the collection of scientific articles "Cultural Heritage of Slobozhanshchyna" (Issues 55 and 56), published on the occasion of the 370th anniversary of the city of Kharkiv, is conducted. The structure of the publications, thematic diversity of the articles, and their authorship are analyzed. The local history and monument-related significance of the published materials is emphasized.

**Keywords:** review, local history, monument studies, cultural heritage.